

В О Д З Ы Ў

афіцыйнага апанента на дысертацыю

КІЕНКІ Дзмітрыя Генадзьевіча “АВІЯЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ (ЗАХОДНЯЙ) ВАЕННАЙ АКРУГІ НАПЯРЭДАДНІ І Ў ПАЧАТКОВЫ ПЕРЫЯД ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ (ВЕРАСЕНЬ 1939 – ЛІПЕНЬ 1941 ГГ.)”,

на саісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук

па спецыяльнасці 07.00.02 – айчынная гісторыя

1. Адпаведнасць дысертацыі спецыяльнасцям і галіне навукі, па якіх яна прадстаўлена да абароны. Дысертацыйнае даследаванне “Авіяцыя Беларускай (Заходняй) ваеннай акругі напярэдадні і ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 – ліпень 1941 гг.)”, прадстаўленае Кіенка Дз.Г. на саісканне вучонай ступені кандыдата гістарычных навук, цалкам адпавядае спецыяльнасці 07.00.02 – айчынная гісторыя. Па-першае, аб’ектам даследавання з’яўляецца гісторыя ваеннай авіяцыі Беларусі ў канцы 1930-х – пачатку 1940-х гадоў. Па-другое, прадметам вылучаны дыслакацыя, забеспячэнне і выкарыстанне авіяцыі Беларускай (Заходняй) асобай ваеннай акругі. Па-трэцяе, змест выкананай дысертацыі цалкам адпавядае аб’екту і прадмету даследавання.

2. Актуальнасць тэмы дысертацыі. Навуковая значнасць даследавання Кіенкі Дз.Г. вызначаецца назапашаным гістарычных вопытам, які мэтазгодна выкарыстоўваць для вырашэння задач па забеспячэнню нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь. Аб высокай ступені актуальнасці атрыманых вынікаў сведчаць апублікаваныя аўтарскія матэрыялы, падрыхтаваныя ў рамках прыярытэтных напрамкаў фундаментальных і прыкладных даследаванняў Рэспублікі Беларусь, у тым ліку Дзяржаўных праграм навуковых даследаванняў на 2011–2015 гг., 2016–2020 гг. і 2021–2025 гг., а таксама акадэмічных падпраграм.

3. Ступень навізны вынікаў, атрыманых у дысертацыі, і навуковых палажэнняў, якія выносяцца абарону. Дысертацыя Кіенкі Дз.Г. з’яўляецца самастойным даследаваннем, пабудаваным на глыбокім вывучэнні шырокага кола гістарычных крыніц, у тым ліку палявых даследаванняў, праведзеных аўтарам, а таксама малавядомых эга-дакументаў асабістага паходжання. Значная частка дакументальных (архіўных) крыніц да апошняга часу не была даступна і ўводзіцца ў навуковы ўжытак упершыню.

Дысертант першым у беларускай гістарыяграфіі выяўляе асноўныя напрамкі і этапы, раскрывае змест і выяўляе асаблівасці развіцця ваеннай

авіяцыі на тэрыторыі Савецкай Беларусі ў 1939–1941 гг.). Саіскальнік упершыню даследаваў працэс структурнага ўдасканалення авіяцыі Беларускай (Заходняй) асобай ваеннай акругі, ахарактарызаваў развіццё новай авіяцыйнай інфраструктуры пасля акта ўз’яднання Заходняй Беларусі і БССР. Асабліваю ўвагу дысертант надаў гісторыі баявых дзеянняў авіяцыі акругі ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны, выявіў прычыны аслаблення баявых магчымасцей авіяцыі акругі, яе катастрофічнай сітуацыі, але не разгрому.

Навізна прадстаўленага даследавання вынікае таксама з таго, што аўтар выкарыстаў значны пласт арыгінальных дакументаў, выяўленых у фондах Расійскага дзяржаўнага ваеннага архіва (г. Масква), Цэнтральнага архіва Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі (г. Падольск), Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусі (г. Мінск). Асобай заслугай аўтара з’яўляецца стварэнне дзвюх верыфікаваных баз даных: па збітых самалётах і імянных спісаў членаў экіпажаў, якія загінулі (прапалі без вестак) на тэрыторыі Беларусі.

Праца з арыгінальнымі дакументамі і ўнікальнымі матэрыяламі дала дысертанту магчымасць упершыню сістэматызаваць вялікі статыстычны матэрыял, абагульнены ў выглядзе звыш 50 дадаткаў.

Выкананая дысертцыя з’яўляецца адметнай даследчыцкай працай. Кіенка Дз. Г. правёў першае даследаванне, якое не толькі ўзбагачае беларускую гістарыяграфію новымі фактамі і навуковымі ацэнкамі ў дачыненні да гісторыі БАВА (ЗахАВА) 1939–1941 гг., але і стварае трывалы падмурак для далейшай распрацоўкі гэтай важнай навуковай праблемы.

4. Абгрунтаванасць і дакладнасць высноў і рэкамендацый, сфармуляваных у дысертцыі. Абгрунтаванасць і верагоднасць навуковых высноў, да якіх Кіенка Дз.Г. прыходзіць у дысертцыйным даследаванні, грунтуецца на асноватворных прынцыпах гістарызму і аб’ектыўнасці, абавязана на вялікую колькасць архіўных крыніц і апублікаваных матэрыялаў. Мэта і вырашэнне пастаўленых задач абумовілі саіскальніка звярнуцца да выкарыстання агульнанавуковых і спецыяльна-гістарычных метадаў, на аснове якіх дысертант ўсебакова, поўна і аб’ектыўна даследуе асаблівасці стварэння і развіцця сістэмы авіяцыйнага забеспячэння Савецкай Беларусі ва ўмовах пачатку Другой сусветнай вайны і ў першы месяц Вялікай Айчыннай вайны.

Ва “Уводзінах” (с. 5–6) дысертант абгрунтоўвае актуальнасць тэмы даследавання. “Агульная характарыстыка работы” (с. 7–12) утрымлівае звесткі аб сувязі работы з навуковымі праграмамі і тэмамі, вызначэнні мэты і задач, аб’екта і прадмета даследавання, навуковай навізне, палажэннях на абарону, асабістым укладзе саіскальніка вучонай ступені, апрабацыі дысертацыі і інфармацыі аб выкарыстанні яе вынікаў, іх апублікаванасці, структуры і аб’ёме дысертацыі.

У першай главе “Гістарыяграфія, крыніцы і метады даследавання” (с. 13–31) дысертант праводзіць гістарыяграфічны аналіз літаратуры па тэме даследавання, дае характарыстыку дакументальных крыніц, вызначае метадалогію і метады праведзенага даследавання. Саіскальнікам зроблена выснова аб тым, што на цяперашні час ў айчыннай і замежнай гістарыяграфіі большасць аспектаў тэмы не разглядалася самастойна і па стану на цяперашні час вывучаны фрагментарна і без адпаведнасці патрабаванням ваеннай гісторыі (с. 22).

Комплекс дакументальных матэрыялаў, у першую чаргу новыя архіўныя крыніцы, і шырокае кола навуковай літаратуры ў сукупнасці з тэарэтыка-метадалагічным інструментарыем дазволілі аўтару даследаваць працэс фарміравання сістэмы авіяцыйнага забеспячэнні БАВА (ЗахАВА) як складанай узаемазвязанай структуры.

У другой главе “Выкарыстанне авіяцыі Беларускай асобай ваеннай акругі ў канфліктах і аперацыях пачатку Другой сусветнай вайны (с. 32–42) дысертант характарызуе становішча ваеннай авіяцыі БАВА па стане на верасень 1939 г., раскрывае маштабы выкарыстання авіяцыйных часцей акругі ў Савецка-фінляндскай вайне, характарызуе вынікі разгортвання савецкіх войскаў у Прыбалтыцы, Бесарабіі і Паўночнай Букавіне. У трох падглавах працы адлюстраваны баявыя падзеі, у якіх выкарыстоўваліся сілы авіяцыі акругі. Аўтар прыходзіць да высновы, што пасля заканчэння аперацыі ў Заходняй Беларусі слабым месцам авіяцыі акругі па выніках яе выкарыстання з’яўлялася падрыхтоўка штабоў ваенна-паветраных сіл, аэрафотавыведка і фотаслужба (с. 37). Разгляд пытання па удзелу часцей акругі ў Савецка-фінляндскай вайне прыводзіць саіскальніка да высновы аб тым, што ўдзел у ёй авіячасцей са складу БАВА выявіў недахопы ў сістэме падрыхтоўкі, тэхнічнага аснашчэння, арганізацыі паветраных сіл РСКА, як вынік – канфлікт паўплываў на шматлікія аспекты авіяцыйнага складніка ЗахАВА, у тым ліку аэрадромнае будаўніцтва, структуру ВПС і часцей забеспячэння (с. 42). Аналіз выкарыстання ваеннай авіяцыі пры разгортванні савецкіх войскаў для ўдзелу ў канфліктах і аперацыях на Заходнім напрамку Прыбалтыцы, Бесарабіі і Паўночнай Букавіне з’явіўся для саіскальніка

падмуркам для высновы, што менавіта яны дазволілі выявіць як станоўчыя, так і адмоўныя аспекты авіяцыйнага забеспячэнне акругі (с. 46).

У трэцяй главе “Структурнае ўдасканаленне авіяцыі Беларускай (Заходняй) ваеннай акругі” (с. 47–80) дысертант аналізуе мерапрыемствы, звязаныя са структурным удасканаленнем авіяцыя акругі пасля факта ўз’яднання Заходняй Беларусі і БССР. У першай падглаве главе адзначаецца, што да вясны 1941 г. быў распрацаваны тыпавы план будаўніцтва аэрадромаў, які на справе не быў цалкам рэалізаваны, што прывяло да немагчымасці іх выкарыстання для прыняцця самалётаў (с. 57). На дакументальных крыніцах паказана, што ва ўмовах узрастання міжнароднай напружанасці быў прыняты шэраг мераў па узбуйненню ВПС, у тым ліку па стварэнні новых баявых тыпаў самалётаў, колькасць якіх цягам трох перадваенных гадоў значна вырасла. Аўтар робіць важную выснову, што перадваенная сістэма падрыхтоўкі лётнага саставу ў сваёй сукупнасці стала тым падмуркам, на якім у ходзе распачатай вайны ВПС здолелі забяспечыць сабе падрыхтоўку новых лётных кадраў (с. 68). У заключным раздзеле трэцяй главы ўстаноўлена, што нягледзячы на колькасную перавагу ў авіяцыі, чаго дабілася кіраўніцтва СССР у перадваенныя гады, не быў забяспечаны дастатковы ўзровень якаснай падрыхтоўкі войск, штабоў, каманднага складу ўсіх узроўняў. Заслугай саіскальніка з’яўляецца вызначэнне прычын, якія прывялі да нізкай боегатоўнасці ВПС ЗахАВА напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны (с. 75).

У чацвёртай главе “Баявыя дзеянні авіяцыі акругі ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны” (с. 81–103) дысертант разглядае баявыя дзеянні трох авіядывізій, паказвае ўдзел часцей “другога эшалона” і аналізуе ўдары дальнебамбардзіровачнага корпуса Рэзерву Галоўнага Камандавання ў першы месяц абарончых баёў на тэрыторыі БССР. У першым выпадку даследчык адзначае, што авіяцыя прыгранічных армій актыўныя баявыя дзеянні вяла толькі ў першы дзень вайны, прычым толькі часткай знішчальнай авіяцыі, дзе поспехі залежалі ад асабістай ініцыятывы камандзіраў і вопытных лётчыкаў (с. 87). Разгляд пытання аб удзеле авіяцыі “другога эшалона” у баявых дзеяннях і выведцы ў небе Беларусі ў першыя дні вайны прывёў даследчыка да высновы, што 43-я знішчальная авіядывізія прыняла на сябе ўдар усіх сіл 2-га Паветранага флоту Германіі, які перабазіраваўся на захопленыя у першыя дні вайны аэрадромы (с. 89). Аналіз вылетаў бамбардзіровачнай авіяцыі у першыя дні вайны прывёў саіскальніка

да высновы, што вялікія страты савецкай бамбардзіровачнай авіяцыі пры адсутнасці непасрэдных атак на аэрадромы яе базіравання з боку праціўніка было абумоўлена, у большай ступені, няправільнай тактыкай выкарыстання бамбардзіроўшчыкаў у баі (с. 96). У заключнай падглаве пры разглядзе ўдараў 3-га дальнебамбардзіровачнага авіякорпусу Рэзерву Галоўнага Камандавання дысертант паказвае змену ролі гэтага авіякорпуса, калі яго давялося выкарыстоўваць у інтарэсах фронту. Як вынік, замест стацыянарных баявых цэляў нахштальт буйных прамысловых цэнтраў корпус быў накіраваны для нанясення ўдараў на аэрадромы і участкі шашы ў раёнах граніцы (с. 98).

У якасці падсумавання праведзенага даследавання дысертант прыходзіць да пэўных высноў, у першую чаргу пра тое, што толькі комплекснае вывучэнне тэмы дазваляе рэканструяваць падзеі пачатковага перыяду вайны, праз якія магчыма правесці ўдакладненні і дапаўненні дакументальных звестак аб абстаноўцы на Заходнім ТВДз; устанаўленне новых фактаў дзеяння авіяцыі, якія раней заставаліся невядомымі; выясненне лёсаў экіпажаў, якія загінулі ці апынуліся без вестак зніклыя ў Беларусі; правядзення сістэмнай работы па выяўленні, вывучэнні і папулярызацыі і мемарыялізацыі дзейнасці лётчыкаў у гады Вялікай Айчыннай вайны (с. 103).

“*Заключэнне*” (с. 104–109) складаюць асноўныя навуковыя вынікі і рэкамендацыі па практычным выкарыстанні праведзенага дысертацыйнага даследавання.

5. Навуковая, практычная, эканамічная і сацыяльная значнасць вынікаў дысертацыі з указаннем рэкамендацый па іх выкарыстанню. Вынікі, атрыманыя дысертантам у даследаванні, значна паглыбляюць навуковыя веды аб гісторыі ваеннай авіяцыі Савецкай Беларусі ў перыяд 1939–1941 гг. У айчыннай гістарыяграфіі ўпершыню праведзена комплексны аналіз сістэмы авіяцыйнага забеспячэння БАВА (ЗахАВА), ахарактарызаваны асноўныя напрамкі яе развіцця, пры гэтым выяўлены асаблівасці, устаноўлены этапы і раскрыты вынікі. У даследаванні ўстаноўлены адметнасці структурнага ўдасканалення авіяцыі Беларускай (Заходняй) асобай акругі. Апроч таго, высновы і палажэнні, сфармуляваныя ў дысертацыі, могуць быць выкарыстаны для далейшай навуковай распрацоўкі праблем ваеннай гісторыі Беларусі, знайсці прымяненне пры напісанні навуковых прац, у вучэбнай і выхаваўчай дзейнасці, падрыхтоўцы падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, чытання курсаў і спецкурсаў ў

вышэйшых і сярэдніх установах адукацыі, у музейнай і экскурсійнай рабоце, папулярызаванні ваенна-гістарычнай спадчыны Рэспублікі Беларусь.

6. *Апублікаванасць вынікаў дысертацыі ў навуковым друку.* Асноўныя вынікі даследавання, фактычны матэрыял, палажэнні і высновы, якія выносяцца на абарону, утрымліваюць 36 публікацый, з якіх 25 навуковых, агульным аб'ёмам 13,8 аўтарскіх аркуша, у тым ліку: 7 артыкулаў апублікаваны ў часопісах, якія адпавядаюць п. 19 “Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў у Рэспубліцы Беларусь”, 10 артыкулаў у іншых навуковых выданнях, 8 артыкулаў – у зборніках матэрыялаў і тэзісаў дакладаў, 11 публікацый іншага кшталту.

Аўтарэферат дысертацыі, прадстаўлены Кіенка Дз.Г., адлюстроўвае структуру і асноўны змест даследавання, утрымлівае ўсе палажэнні, якія выносяцца на абарону.

7. *Адпаведнасць афармлення дысертацыі патрабаванням ВАК.* Змест дысертацыі, яе структура ўвогуле і асноўныя часткі працы ў прыватнасці, а таксама аўтарэферат выкананы ў адпаведнасці з патрабаваннямі ВАК Беларусі па афармленні дысертацыйных даследаванняў.

Дысертацыя складае 180 старонак, з якіх асноўны тэкст займае 109 старонак, таксама ўключае пералік скарачэнняў і абазначэнняў, уводзіны, агульную характарыстыку работы, чатыры главы, заключэнне, спіс выкарыстаных крыніц у 269 назваў і дадаткаў (41 табліца і 15 малюнкаў).

8. *Адпаведнасць навуковай кваліфікацыі саіскальніка вучонай ступені, на якую ён прэтэндуе.* Аналіз зместу, выкарыстаных метадаў навуковага пошуку і атрыманых вынікаў, адлюстраваных у кваліфікацыйнай працы і аўтарэфераце дысертацыі Кіенкі Дз. Г., дазваляюць прыйсці да заключэння:

– *на-першае*, прадстаўленая кваліфікацыйная праца носіць завершаны характар і выканана ў адпаведнасці з патрабаваннямі ВАК Беларусі ў дачыненні да работ па айчыннай гісторыі;

– *на-другое*, саіскальнік валодае дастатковай навуковай кваліфікацыяй для правядзення навуковых даследаванняў на саісканне ступені кандыдата гістарычных навук;

з'яўляецца аксіёмай пры аналізе заяўленай тэмы. Між тым, у дысертацыі адсутнічаюць агульныя звесткі ці асобныя табліца аб забяспечанасці авіяцыйнай тэхнікай часцей і падраздзяленняў авіяцыйнай групойкі германскага люфтвафе па стану на 21 чэрвеня 1941 г., вядомая шырокаму чытачу з дадаткаў да фундаментальнай 10-томнай працы “Германскі рэйх і Другая сусветная вайна” (гл.: Tabelle 3. Aufmarsch der deutschen Luftflotten 1, 2 und 4 an der Ostfront sowie angenommener und tatsächlicher Aufmarsch der sowjetischen Fliegerverbände am Vorabend „Barbarossa“ // Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg / hrsg. Vom Militärgeschichtlichen Forschungsamt. – Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt. – Bd. 4. Der Angriff auf die Sowjetunion. – S. 3).

Заўважым, што выказаныя вышэй заўвагіносяць рэкамендацыйны характар, могуць з'яўляцца прадметам навуковай дыскусіі, аднак істотна не ўплываюць на агульную станоўчую ацэнку работы. Дысертацыйнае даследаванне “Авіяцыя Беларускай (Заходняй) ваеннай акругі напярэдадні і ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 – ліпень 1941 гг.)”, адпавядае патрабаванням п. 14 “Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў”, а яго аўтар – КІЕНКА Дзмітрый Генадзьевіч – заслугоўвае прысуджэння вучонай ступені кандыдата гістарычных навук па спецыяльнасці 07.00.02 – айчынная гісторыя за:

– за навуковую распрацоўку тэмы, спробу яе канцэптуальнага вызначэння і змястоўнага і дакументальнага напаўнення на прыкладзе правядзення першага ў айчыннай і замежнай гістарыяграфіі комплекснага даследавання па гісторыі авіяцыі Беларускай (Заходняй) ваеннай акругі напярэдадні і ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 – ліпень 1941 гг.);

– раскрыццё этапаў фарміравання сістэмы авіяцыйнага забеспячэння Заходняй асобай ваеннай акругі (ЗахАВА) як складанай узаемазвязанай інфраструктуры, ад надзейнага функцыянавання якой найпрост залежала абараназдольнасць савецкай краіны;

– устанаўленне гістарычнага факта, звязанага з пачаткам у 1940 годзе фарміравання новых авіяцыйных палкоў і злучэнняў БАВА (ЗахАВА) і яго працягу да моманту пачатку Вялікай Айчыннай вайны;

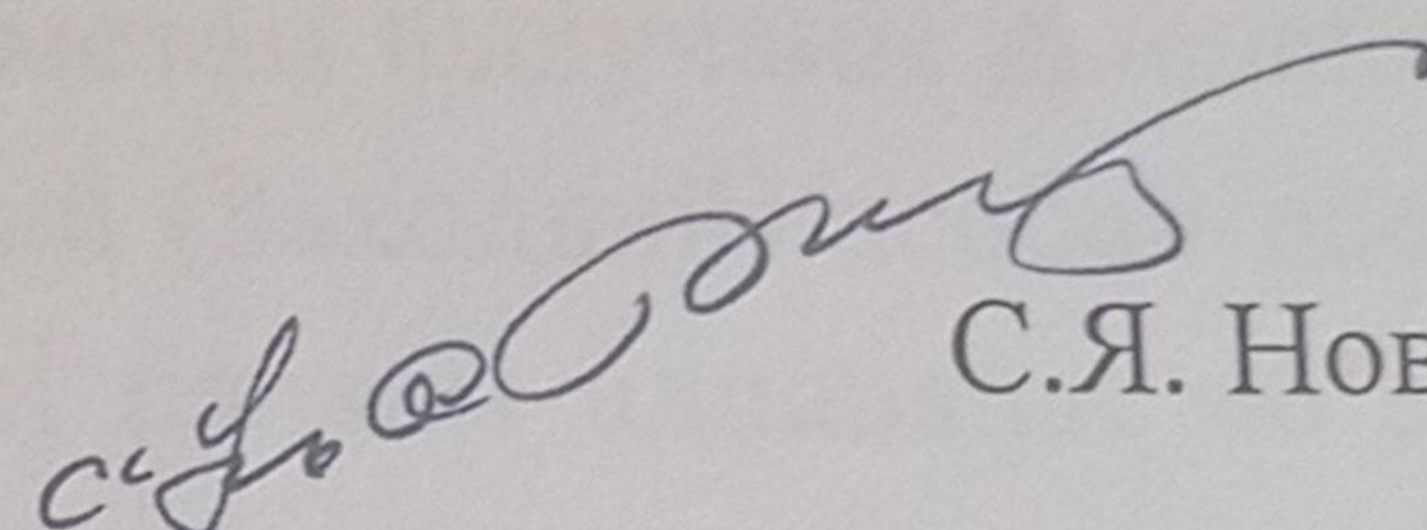
— абгрунтаванне тэзісу аб неабходнасці аналізу аб'ёмаў паступлення новай тэхнікі з неабходнасцю яе круглагадовага выкарыстання новых аэрадромаў з бетанаванымі ўзлётна-пасадачнымі палосамі;

— вызначэнне ў якасці ключавога фактару захавання авіяпалкоў як баявых адзінак, якія нягледзячы на тое, што ў выніку баявых дзеянняў у пачатковы перыяд вайны авіяцыя ЗахАВА пацярпела паражэнне, аднак пры гэты не была разгромленая, паколькі ўсе авіяпалкі былі захаваны і ў кароткі час адноўлены і потым ваявалі цягам Вялікай Айчыннай вайны;

— стварэнне на аснове архіўных дакументаў і выяўленых артэфактаў у ходзе праведзеных дысертантам палявых даследаванняў верыфікаванай базы даных па збітых самалётах (больш за 350) і імянных спісаў членаў экіпажаў, якія загінулі (зніклі без вестак) на тэрыторыі Беларусі (звыш 1500), а таксама выяўлення 18 раней неведомых прозвішчаў лётчыкаў.

Афіцыйны апанент —

прафесар кафедры гісторыі і сацыяльных навук
УА “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны
універсітэт”, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

С.Я. Новікаў

03.06.2025 г.

